

מלכים ב - רש"י

א ב ג ד ה ו ז ח ט י יא יב יג יד טו טז
יז יח יט כ כא כב כג כד כה

מלכים ב פרק-א

[ב] בעד השבכה. גראד"ה בלע"ז, אומר אני, שרגילים לאורגו שתי וערב
בנסרים ארוכים וקצרים, שקורין קנטינל"י בלע"ז, ועושין נקבים נקבים
כעין שבכה, וקרוי פרדונ"י בלע"ז. ואני שמעתי, 'שבכה' ווי"ץ בלע"ז,
ובלשון אשכנז שווינדל שטיג, כמו שפירשתי (מלכים א ו ח) ובלולים (יז)
וימלוך יהורם תחתיו. אחיו היה : **בשנת שתים ליהורם בן יהושפט**.
אפשר לומר כן, והלא מלך בשנת תשע עשרה ליהושפט, שהרי אחזיה מלך
בשבע עשרה, ומלך שנתים, ובסמוך נמי כתיב בשנת שמונה עשרה
ליהושפט מלך יהורם, ויהושפט מלך עשרים וחמש שנים קודם שמלך
יהורם בנו, אלא ראוי היה יהושפט ליהרג ברמות גלעד, ובשכר שזעק,
תלה לו שבע שנים, ומאותה שעה הוא מונה לבנו (תוספתא סוטה יב ב) :

מלכים ב פרק-ב

[א] בסערה. ברוח סערה : **[ב]** שב נא פה. חפץ היה לדחותו מחמת ענוה,
שלא יראה בהלקחו : **את אדוניך**. ולא אדונינו, מלמד שהיו שקולים
כאליהו (שם שם ה) : **[ח]** ויגלום. כרכה, כדי שתהא נוחה להכות בה :
ויגלום. ולא כריכה ממש, אלא קולט ספרים אחרים לוקט, שקורין
פייגד"ו בלע"ז : **[י]** הקשית לשאול. אי אפשר לתת לך יותר ממה שיש
לי בידי : **אם תראה אותי לוקח מאתך**. אז אוכל לעשות לך יותר ויותר :
יהי לך כן ואם אין לא יהיה. שאין היכולת בידי : **[יב]** אבי אבי רכב
ישראל. רבי רבי דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין : **[יד]** איה

ה' **אלהי אליהו**. שהובטחתי שתשרה בי פי שנים ברוחו אלי : **אף הוא** ו**יכה את המים**. אף הוא, בפרקי רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי : גדולה חציית אלישע כפלים כשל אליהו, שבתחלה זכות שניהם, ועכשיו זכותו יחידי : **[טז] פן נשאו רוח ה'**. אפשר אמש אמרו לו הידעת כי היום ה' לוקח את אדוניך, ועכשיו נעלם מהם היכן הוא, מלמד מיום שנגנז אליהו, הלכה ונסתלקה רוח הקודש מן הנביאים, ושוב לא היתה רוח הקודש מרובה בישראל (שם) : **[יז] עד בוש**. נתבייש מהם, שלא יאמרו אינו רוצה להקביל פני רבו, לפי שנטל גדולתו אינו רוצה שישוב, כל זה ראיתי בתוספתא דסוטה (שם) : **[יט] והמים רעים**. ומחמת המים, הארץ משכלת את יושביה לקברם, אם כן מהו ומושב העיר טוב, מכאן אמרו חן מקום על יושביו (סוטה מז א) : **[כא] אל מוצא המים**. שהיו נובעים משם : **וישלך שם מלח**. והלא מלח דבר המקלקל את המים הוא, אלא נס בתוך נס : **[כג] ונערים קטנים**. המנוערין מן המצות : **עלה קרח**. עלה מכאן, שהקרחת עלינו את המקום, שעד עכשיו היינו משתכרין להביא מים מתוקים מרחוק, ומתפרנסין בכך, ומשהמתיקו אבדו פרנסתן, כך מפורש בסוטה (מו ב) : **[כד] ויראם**. ראה שאין בהם ולא בזרעם לחלוחית של טובה (שם) :

מלכים ב פרק-ג

[א] ויהורם בן אחאב. אף פרשה זו, בשביל להגיד נס של מישע מלך מואב שנעשה על ידי אלישע נכתבה כאן, שמנה באליהו שמונה נסים, ובאלישע ששה עשר, לקיים פי שנים ברוחך אלי, וכתבן כולם זו בצד זו, כך ראיתי בשלושים ושתים מדות דרבי אליעזר בנו דרבי יוסי הגלילי, וחציית ירדן של אלישע כשתים דשל אליהו : **[ב] רק לא כאביו וכאמו**. שהוסיפו את הבעל, להכעיס : **[ג] רק בחטאות ירבעם וגו' דבק**. וכן כל מלכי ישראל, מדאגה שלא תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלו לרגל, לכך עבדו את העגלים : **[ד] נוקד**. מרי גיתין : **אילים צמר**. דיכרין דרעיא, עם צמרם : **[ה] דרך מדבר אדום**. כי גם מלך אדום ילך עמנו : **[ו] לתת אותם וגו'**. שימותו בצמא : **[זא] אשר יצק מים על ידי אליהו**. בהר הכרמל, וביציקתו נעשו אצבעותיו כמעיינות מים, עד שנתמלאה התעלה, וראוי הוא ליעשות לנו נס על ידו במים (ילקוט שמעוני רמז ריד) : **[יג] אל כי קרא ה' וגו'**. בבעו לא תדכר חובין רשעתא ההיא, בעי עלנא רחמין, ארי זמין ה' וכו' : **[טו] קחו לי מנגן**. מפני הכעס נסתלקה שכינה ממנו : **[טז] גבים גבים**. בורות מלאים מים : **[יח] ונקל זאת**. ועוד נס זה נקל ומועט בעיני ה', והוסיף להפליא אתכם נס אחר, ונתן את מואב בידכם : **[יט] וכל עץ טוב תפילו**. אף על פי שנאמר (דברים כ יט) : לא תשחית את עצה, כאן התיר לכם, שהיא אומה בזויה ונקלית לפניו, וכן הוא אומר (שם כג ז) : לא תדרוש שלומם וטובתם, אלו האילנות הטובים שבהם :

החלקה הטובה. שדה זרועה, קומצ"י בלע"ז : **[כ]** **ויהי בבקר כעלות המנחה.** המים התחילו לירד מן השמים בבקר בארץ אדום, וכעלות המנחה באין שוטפין ובאין לאותו הנחל, לפי שאמר לא תראו רוח ולא תראו גשם, במדרש רבי תנחומא : **[כא]** **על הגבול.** על הספר, שקורין מרק"א : **[כב]** **אדומים כדס.** כן דרך המים, כשהשמש זורחת עליהם בבקר, מאדימות : **מנגד.** מרחוק, והם לא ראו באותו הנחל מים מעולם, לפיכך היו סבורין שהוא דס : **[כג]** **והערים יהרוסו.** היו הורסין : **ישליכו איש אבנו.** שהיו נוטלין האבנים מן החומות, עד השאיר כל אבני הקירות בקיר לעמוד על חרסית שלהן הוא הטיט, כלומר שלא היתה עוד אבן בחומה, ואחרי זאת ויסובו הקלעים ויכו את הנשאר בחלקה, שלא נשברה החומה, והפילוה : **[כד]** **ויקח את בנו הבכור.** בפסיקתא דפרשת שקלים נדרש : ששאל את עבדיו מה טיבה של אומה זו שנעשה להם נסים כאלה, אמרו לו : אביהם אברהם בן יחיד היה לו, אמר לו הקב"ה הקריבהו לפני, ורצה להקריבו להקב"ה, אמר להם : אף אני בן בכור יש לי, אלך ואקריבנו לעבודה זרה : **על החמה.** חסר וא"ו, שהיה עובד לחמה : **ויהי קצף גדול.** שנזכרו עונותיהם, שאף הם עובדין לעבודה זרה, ואינן ראויין לנס :

מלכים ב פרק-ד

[א] **מנשי בני הנביאים.** אשת עובדיה היתה. כל בני הנביאים שבמקרא, תרגומו : תלמידי נביא : **והנושה.** הוא יהורם בן אחאב, שהיה מלווהו ברבית מה שזן את הנביאים בימי אביו, במדרש רבי תנחומא. לכך נאמר (לקמן ט כד) : ויך את יהורם בין זרועיו, שפשטו ליטול רבית : **[ב]** **אסוך שמן.** כדי סיכת שמן, והאל"ף בתיבה מן היסוד, כמו אל"ף של (איוב יג טז) : ואחותי באזניכם, והאל"ף של (יחזקאל כא כ) : אבחת חרב : **[ג]** **וסגרת הדלת.** כבוד הנס הוא לבא בהצנע : **והמלא תסיעי.** מלפניך, ותתני כלי אחר במקומו למלאותו, וצלוחית השמן לא תזיזי ממקומו, לפי שהקב"ה עושהו כמעין, ואין דרך מעין לזוזו ממקומו, מדרש אגדה שמעתי : **[ה]** **הם מגישים אליה.** הכלים : **[ו]** **ויעמוד השמן.** מלבא עוד, ומדרש אגדה (בבראשית רבה לה ג) : הוקיר שער השמן : **[ז]** **ותבא ותגד וגו'.** באת ליטול עצה, אם למכור אם להמתין עד שיוקר עוד, אמר לה לכי מכרי, כי יש די לכל נשייך, ולחיות את ובניך בנותר, עד שיחיו המתים : **[ח]** **ושם אשה גדולה.** חשובה, וראיתי בפרקי דרבי אליעזר (פרק לג) : אחותה של אבישג השונמית היתה : **ויהי מדי עברו.** באותה העיר, יסור אל ביתה לאכל לחם : **יסור.** לשון הווה, היה סר שם : **[ט]** **הנה נא ידעתי.** שלא ראתה זבוב על שלחנו, וקרי על סדינו (ברכות י ב) : **[יא]** **ויהי היום.** ויהי יום אחד : **[יג]** **חרדת אלינו.** בשבילנו : **את כל החרדה הזאת.** לשום אל לבך את העסק הזה, כמו (ישעיהו סו ב) : וחרד

על דברי, זהיר על הדבר שיהא עשוי, ונותנו אל לבו : **מה לעשות לך**. מה את צריכה שנעשה לך, שבשבילנו עסקת כל זה : **בתוך עמי**. בתוך קרובי, אין אדם מזיקני, איני צריכה למלך ולא לשר הצבא : **יז** **ויאמר**. אלישע לגחזי : **ומה לעשות לה**. נגד הטובה הזאת : **יז** **למועד הזה כעת חיה**. כמו שאת קיימת היום ולשלוש, כך תהי קיימת למועד הזה, וחובקת בן : **אל אדוני**. אל תאמר חובקת בן, מה לי חבוקו אם סופי לקוברו, וזה שאמרה לו כשמת, הלא אמרתי לא תשלה אותי : **אל תכזב**. אל תראני דבר שיפסוק, יש בידך לבקש רחמים וינתן לי בן, אך בבקשה ממך אל תתן לי אלא בן של קיימא : **אל תכזב**. כמו (שם ניא) : לא יכזבו מימיו : **יז** **כעת חיה**. כעת הזאת שהיתה בחיים ובשלוש, ולכך נקוד פְּעֵת : **יט** **ראשי ראשי**. הנני חולה בראשי : **ויאמר**. אביו אל אחד מן הנערים, שאהו אל אמו : **כד** **נהג ולך**. מהר : **אל תעצר לי**. אל תעכב על ידי את הרכיבה : **כז** **ותאמר שלום**. הרי זה מקרא קצר, שהרי היה לו לכתוב, וישאל לה ותאמר שלום : **כח** **הלא אמרתי**. לך, אל תכזב בשפחתך : **לא תשלה**. לא תשגה אותי על דבר טעות : **כט** **לא תברכנו**. לא תשאל לשלוש, וכל זה, שלא ירבה דברים וישאלהו להיכן אתה הולך, והוא אומר להחיות את המת, ואין זה כבוד הנס להתהלל בו מי שבא על ידו. והוא לא עשה כן, אלא לכל השואלו הוא אומר, רבי שלחני להחיות את המת (תנחומא בשלח כו, ירושלמי סנהדרין יב) : **לד** **ויגהר עליו**. תרגם יונתן : **ואלהי עלוהי**. הוא לשון עייפות, יש דוגמתו בברייתא דהאזינו ובספרי. ומנחם פתר : 'ויגהר' פתרון המלה כפי ענינה, נשתטח עליו : **לה** **ויזורר**. נתעטש : **לה** **שפות הסיר**. הושיבה על הכירה : **נז** **תבשיל** : **לבי הנביאים**. לתלמידי נבייא : **לט** **ללקט אורות**. גרגיר שקורין אורגא, שמאיר את העינים. ויש שפותרין : 'אורות' ירקות, כמו (ישעיהו יח ד) : כחם צח עלי אור : **וימצא גפן שדה**. גופנא בחקלא : **וילקט ממנו פקועות שדה**. צמחו ממנו פקועות שדה, הוא בולייין בלע"ז, סם המות. ובשם רבי מנחם שמעתי : וילקט לבד ממנו בלעדיו, פקועות שדה : **ויפלח**. ויבקע : **מב** **מבעל שלישה**. שם מדינה. ויונתן תרגם : **מארעא דרומא**. 'בעל' לשון 'מישור', והרבה במקרא : **לחם בכורים**. בפסח, שהתבואה מבכרת : **בצקלונו**. בלבושיה : **לעם**. לתלמידים שהיה זן : **מג** **מה אתן זה**. כל לחם ולחם :

מלכים ב פרק-ה

א **ונעמן שר צבא**. נסים שנעשו על ידי אלישע, מסדר והולך : **תשועה לארם**. הוא משך בקשת לתומו, והרג את אחאב (ילקוט שמעוני רמז רכב) : **ב** **יצאו גדודים**. כשהולכין מאה או מאתים מעצמן לשלול כאשר ימצאון, הוא קרוי גדוד : **נערה קטנה**. ריבה קטנה, מעיר נערון (חולין ה א) : **ותהי לפני**. והות משמשא קדם אתת נעמן : **ג** **אחלי אדני לפני**

הנביא. לשון (שמות לב יא) : ויחל משה בקשות כל המתפללים עליו יהיו, שיבא הנס לפני הנביא : **אחלי**. שוהיידמניס בלע"ז, כלומר זו היא בקשה שהוא צריך לה : **[ד] ויבא**. נעמן : **ויגד לאדוניו**. מלך ארם : **[ה] ויקח בידו**. מנחה לנביא : **וששת אלפים זהב**. זהובים : **[ו] לאמר ועתה כבוא הספר הזה וגו'**. הספר אמר לו, ועתה כבוא הספר הזה וגו' : **ואספתו מצרעתו**. 'אסיפה' במצורע היא לשון רפואתו, כי בהתרפאותו הוא נאסף אל תוך בני אדם, ובחליו הכל בדליו הימנו : **[ז] האלהים אני**. ה"א נקוד פת"ח, ללמד שהוא בלשון תמיהה : **מתאנה**. מבקש תואנה להתגרות בי : **מתאנה**. לשון עלילות דברים (דברים כב יד) : **[יא] הנה אמרתי**. סבור הייתי, אלי יצא הנביא וידבר 'עמי ויראה את החולי : **והניף ידו אל המקום**. הצרעת : **[יג] אבי**. כמו אדוני : **הלא תעשה**. וכי לא תעשהו, אפילו אמר לך דבר טורח : **ואף כי**. קל וחומר שאמר לך דבר קל, רחץ וטהר : **[טו] ברכה**. מנחת שלום של הקבלת פנים, ששואל תלמיד או עבד בשלום הרב, שולד"ו בלע"ז : **[טז] אם אקה**. שדמי עבודה זרה מעורבין בו : **[יז] ולא**. לשון בקשה, לשון הלואי : **יותן נא**. מאדמה זו מארץ ישראל שהיא קדושה, משא שני פרדים, ואשאנה לעירי ואעשה אותה מזבח : **[יח] בית רמון**. שם עבודה זרה : **והשתחוייתי**. על כרחי, כששוחה אדוני והוא נשען על ידי : **[יט] כברת ארץ**. שם מדה של קרקע, כמו (ישעיהו ה י) : צמדי כרם, ארפיני"ט בלע"ז : **[כ] מאומה**. חסר אל"ף, לפי שהיתה לקיחה זו למום : **[כא] ויפול**. ואתרכין : **[כג] הואל**. השבע ששלחך : **בשני חרטים**. מיני בגדים וסודרין, כמו (שם ג כב) : **המטפחות והחריטים, כך חברו מנחם**. אבל יונתן תרגם זה 'פלדסין', ואת שבספר ישעיהו תרגם 'מחכיאי'. והפותרין אומרין : בשני חריטים, בשני כיסין ארוכים, פירדיי"ש בלע"ז : **אל שני נעריו**. של נעמן : **וישאו לפניו**. לפני גחזי : **[כד] ויבא אל העופל**. תרגם יונתן : לאתר כסי : **ויקח מידם**. מיד שני נערי נעמן : **וישלח את האנשים**. שלא יראה אותם אלישע : **[כו] העת לקחת את הכסף**. להתעשר, ולקחת ממנו בגדים וזיתים וגו' :

מלכים ב פרק-ו

[א] ויאמרו בני הנביאים. נסים שנעשו לו מסדר והולך. רבותינו אמרו (סוטה מז א) : מכאן שהיה גיחזי דוחה התלמידים מלפניו, וכשנטרד באו תלמידים רבים, ונדחק המקום מהם : **[ג] הואל**. התרצה : **[ה] ואת הברזל**. הנסורת : **והוא שאול**. שאלתיו, ואין לי ממה לשלם : **[ו] ויצף**. צף על המים : **[ח] פלוני אלמוני**. כסי וטמיר, פלוני, לשון (דברים יז יח) : **כי יפלא יתכסי, אלמוני**. מבלי שם, שלא היה רוצה להתגלות : **תחנותי**. שם אתנה ואארוב את מלך ישראל או את גדודיו העוברים לשלול בארצי דרך אותו המקום : **[ט] מעבור המקום הזה**. מלכת שם : **נחתים**. חונים : **[י] וישלח מלך ישראל**. היה שולח ורואה אם אמת הוא : **והזהירו** :

שהזהיר איש האלהים מעבור שם : **לא אחת ולא שתיים**. עשה לו כך, כי אם פעמים רבות : **[יא] על הדבר הזה**. מי הוא מגלה סודו : **[יג] איכה**. היכן הוא : **[טז] אשר אתנו**. בעזרתנו : **[יח] ויאמר הך נא וגו'**. על הקללה לא הזכיר את השם, אבל על הפקידה הזכיר את השם על שתיהן, על של נער ועל של גדוד : **סנורים**. חולי של שממון, רואה ואינו יודע מה הוא רואה : **[יט] ולא זה העיר**. שהנביא בתוכה, ואמת אמר להם, שכבר יצא ממנה : **[כב] האשר שבית וגו'**. וכי דרכך להרוג, אותם שאתה מביא שבייה (ומשבית אותם) : **[כג] ויכרה**. לשון תיקון סעודה : **[כה] דביונים**. זבל הזב מן היונים : **[כז] הושיעה אדני המלך**. כסבור ששואלת מזונות : **[כט] ותחבא את בנה**. מת, ורוצה לאוכלו לבדה (ילקוט שמעוני רמז רלא) : **[ל] וירא העם**. דרך הקרע, את השק תחת בגדיו : **[לא] אם יעמוד ראש אלישע**. שהיכולת בידו לבקש רחמים : **[לב] וישלח איש מלפניו**. המלך שלח להרגו, ובטרם יבא אותו המלאך אל אלישע, והוא נגלה לו ברוח הקודש, ואמר אל הזקנים : והנה המלאך יורד אליו והמלך אחריו : **[לג] ויאמר**. המלך : **הנה זאת הרעה מאת ה'**. זאת אחת מן הקללות שקלל על ידי משה (דברים כח נג) : ואכלת פרי בטנך במצור ובמצוק וגו' : **מה אוחיל לה' עוד**. להושיע, הלא לא יועיל. (ג) וארבעה אנשים. גיחזי ובניו (סוטה מז א) : **פתח השער**. כמו שנאמר (ויקרא יג מו) : בדד ישב מחוץ למחנה מושבו :

מלכים ב פרק-ז

[ו] השמיע את מחנה ארם. נדמה להם כאלו שומעין : **[ט] ומצאנו עון**. מתחייבין אנו למלכות : **[י] כאשר המה**. כמו שהיו מלאים מתחלתם, לא הוציאו מה שבתוכם : **[יב] כי רעבים אנחנו**. ותאביס לצאת אל השלל ואל המזון : **[יג] אשר נשארו בה**. בתוך העיר, שלא מתו ברעב : **הנם ככל המון ישראל אשר נשארו בה**. אם יאמרו מסוכנין הם שלא יהרגם אדם, הרי הנם בעיר הזאת בסכנת הרעב כשאר כל המון ישראל אשר נשארו בה, ואם ימותו הנם ככל המון ישראל, אשר תמו ברעב : **[טז] בחפזם**. במהרם לנוס : **[יז] אשר נשען על ידו**. אתמול כשבא לבית אלישע :

מלכים ב פרק-ח

[א] ואלישע דבר אל האשה. זה שבע שנים : **כי קרא ה' לרעב**. הוא הרעב אשר היה בימי יואל בן פתואל : **[ג] אל ביתה ואל שדה**. שהחזיקו בה

גזלנים : **[ז]** **ויבא אלישע דמשק**. להחזיר את גיחזי בתשובה (סוטה מז
א) : **[י]** **חיה תחיה**. כלפי חזאל אמר, שיחיה תחת בן הדד למלכות :
[יא] **ויעמד את פניו**. פנים של צער שלו שהיה מבקש לבכות, העמיד, שלא
יבכה בפני חזאל, וישם לבו לעמוד ולהתאפק : **עד בוש**. כמו בושש, ולא
יכול להתאפק ויבך : **[יב]** **תרטש**. לשון ביקוע המעים, ואב לכולן
(ישעיהו יג יח) : וקשתות נערים תרטשה : **והרותיהם**. מעוברות שלהם :
[טו] **המכבר**. תרגום יונתן : גונבא, וכן (שופטים ד יח) : ותכסהו
בשמיכה, תרגום : בגונבא, והוא בגד : **ויפרוש על פניו**. להצטנן :
[טז] **ובשנת חמש וגו'**. יהושפט המליך את יורם בחייו שתי שנים
כשחזרו מן המלחמה שנלחמו במלך מואב, כך שנויה בסדר עולם. בשנת
חמש ליהורם ויהושפט בשנת חמשים, שנגזרה גזירה על יהושפט ליהרג
ברמות גלעד, אלא שתלה לו בשביל שזעק, שבע שנים : **[יט]** **ניר**. ממשלה
: **[כ]** **וימליכו עליהם מלך**. ומימי דוד לא היה להם מלך, כמו שנאמר
(מלכים א כב מח) : ומלך אין באדום ; (שמואל ב ח יד) : וישם באדום
נציבים, שמנה מלכים מלכו באדום לפני מלך לישראל, המנויים
בספר בראשית (לו לא-מג), כנגדו מלכו בישראל שמנה מלכים, איש
בושת, ודוד, ושלמה, ורחבעם, ואבים, ואסא, ויהושפט, ויהורם, ולא היה
מלך לאדום, ומה שכתוב למעלה שהלך מלך אדום עם יהורם בן אחאב
ועם יהושפט למלחמה על מלך מואב, לא מלך גמור הוא אלא נציב, שאף
הוא היה קרוי מלך וכמו שנאמר (מלכים א כב מח) : ומלך אין באדום
נצב מלך, הנציב היה להם במקום מלך : **[כא]** **הסובב אליו**. הסמוכים
אל הספר : **[כב]** **תפשע לבנה**. מרדו יושבי לבנה ומרדו במלך, ואיני יודע
מאיזה אומה היו, שהרי לבנה מארץ ישראל היא, ואומר אני, שהיו
משבט יהודה, ומרדו במלך : **[כד]** **ויקבר עם אבותיו בעיר דוד**. ובדברי
הימים (ב כא כ) אומר : בעיר דוד ולא בקברות המלכים :

מלכים ב פרק ט

[א] **ואלישע הנביא קרא וגו'**. באותו הפרק שהיה יהורם חולה ביזרעאל
: **לאחד מבני הנביאים**. יונה בן אמתיה היה : **חגור מתניך**. כל חגורת
מתנים לשון זירוז גבורה הוא, לפי שהוא שלוח לדבר הסכנה (צריך זירוז)
: **[ד]** **הנער הנביא**. נערו של אלישע הנביא, כך תרגם יונתן : ואזל עולימא
תלמידא דנביא : **[יא]** **אתם ידעתם את האיש**. אתם מכירים את האיש,
שהוא משוגע : **[יב]** **ויאמרו שקר**. אתה אומר, מעלים אתה מה שאמר
לך : **[יג]** **אל גרם המעלות**. (תרגום :) **על דרג שעיא, כמין מעלות עשויות**
למול שעות היום, לדעת על כל שעה ושעה, כשהצל יורד שעה אחת.
גרם, אורלי"ו בלע"ז, לשון פגם, וה'גרמה' שבהלכות שחיטה, מן הלשון
הזה הוא, ששורט והולך ויורד, ונראה כמין גבשושית למעלה : **[טו]** **אם**
יש נפשכם. שאמלוך : **מן העיר**. מן רמות גלעד : **לגייד**. כמו להגיד :

[יז] שפעת. גדוד : **[כה]** את רוכבים צמדים. את אשר אני ואתה היינו רוכבים צמדים (ספרים אחרים מצומדים), אחר אחאב, ביום שהרג את נבות : וה' נשא עליו. ביד אליהו הנביא המשא הזה, ואנחנו שמענו : **[כז]** הכהו אל המרכבה וגו'. ובדברי הימים (ב כב ט) הוא אומר : **ויבקש את אחזיה וילכדוהו והוא מתחבא בשומרון ויביאוהו אל יהוא, יש לי שב המקראות, וינס דרך הגן, מיזרעאל לשומרון, וירדוף אחריו יהוא.** אך יש גמגום בדבר, שהרי לא היתה ממשלת יהוא בשומרון עד יום המחרת, כמו שמפורש בענין (לקמן יא) : **ויכתוב יהוא ספרים וישלח שומרון וגו'.** רבותינו פירשו באגדת חלק (סנהדרין קב ב) והוא מתחבא בשומרון, שהיה קודר אזכרות וכותב עבודת כוכבים תחתיהם. ולפי דבריהם יש לומר, שאין החבאה זו מפני יהוא, אלא כך פירושו, ויבקש את אחזיהו וילכדוהו כשהיה נס דרך הגן, והוא היה מרשיע לעשות מתחילה, שהיה בא לשומרון והתחבא מפני שרי יהודה, לעשות התועבה הזאת, לפי שיושבי שומרון עובדי עבודת כוכבים ומזלות היו, ויביאוהו אל יהוא, אנשי יהוא שרדפו אחריו, ויאמר הכהו אל המרכבה : **במעלה גור.** ששם הביאוהו אליו : **וינס מגדו.** מוכה בנכליות : **[כט]** **ובשנת אחת עשרה שנה ליורם בן אחאב מלך אחזיה.** למעלה הוא אומר בשנת שתיים עשרה, ועל כרחך יהורם אביו לא מת אלא בשנת שתיים עשרה ליורם, שהרי בשנת חמש ליורם מלך, ושמונה שנים מלך, ומהו שאמר כאן בשנת אחת עשרה, אומר אני, שמלך בחיי אביו שנה, לפי שהיה נגוף בתחלואים רעים, כמו שנאמר בדברי הימים (ב כא יח) : **ואחרי כל זאת נגפו ה' לחלי לאין מרפא, ויהי לימים מימים יצאו מעיו עם חליו וגו', וימליכו יושבי ירושלים את אחזיהו.** כאן הוא אומר בן עשרים ושתיים שנה אחזיהו במלכו, ובדברי הימים (ב כב ב) בן ארבעים ושתיים שנה היה במלכו, וכל ימי יהורם אביו ארבעים שנה היו ולא יותר, שנאמר בו שלושים ושתיים שנה במלכו, ושמונה שנה מלך, והיאך אפשר לבן להיות גדול מאביו שתי שנים, אלא עשרים שנה לפני שנולד, שהם שתי שנים קודם שנולד אביו, נגזרה גזרה זו, מיום שנשא אסא את בת עמרי ליהושפט בנו נגזרה גזירה על בית דוד, שתכלה עם בית אחאב, וכן הוא אומר (שם פסוק ז) : **ומאלהים היתה תבוסת אחזיהו לבא אל יורם וגו'.** כך שנויה בסדר עולם, ובתוספתא דסוטה (יב ג). אך בכל המקרא לא מצינו שנשא יהושפט את בת עמרי, אך מצאתי בדברי הימים (ב יח א) ויתחתן לאחאב, ושמה זו היא אחותו שנשא, ובשנת שלושים ואחת לאסא נשאה, שנאמר (מלכים א טז כג) : **בשנת שלושים ואחת לאסא מלך עמרי.** ושנינו בסדר עולם, שמלך מלכות שלימה, שהרי שש שנים קודם לכן מלך על חצי העם, וכשנשא אסא את בתו ליהושפט, נתעלה עמרי והרגו את תבני, צא וחשוב משנת שלושים ואחת לאסא עד מות אחזיהו, ותמצאם ארבעים ושתיים : **[ל]** **ותיטב את ראשה.** (תרגום) : ותקנת ית רישה, כדי שתהא לחן בעיני יהוא, וישאנה : **[לא]** **ותאמר השלום.** תרצה להיות עמו בשלום : **זמרי הרג אדניו.** אם הרגת את אדוניך אין זה דבר חדש, שהרי זמרי גם הוא הרג את אלה בן בעשא : **[לב]** **מי אתי.** מי בכס לעזרתי : **[לג]** **שמטוה.** מן החלון ארצה : **[לה]** **הגלגולת והרגלים.** אמרו רבותינו (פרקי דרבי

אליעזר פרק יז) : שהיתה מרקדת לפני חתנים בידיה וברגליה ומכשכשת
בראשה : [לז](#) **כדומן**. תרגומו : כזבל :

מלכים ב פרק-י

[א](#) **ואל האומנים אחאב**. אומנים את בניו : [ב](#) **ואתכם הרכב והסוסים**.
ויש בכם כח להלחם : [ד](#) **שני המלכים**. יורם ואחזיהו : [ו](#) **ובני המלך**
שבעים איש את גדולי העיר וגו'. כל זה כתב בספר, ואני יודע חשבונם,
שבעים איש והם עם גדולי העיר המגדלים אותם : [ז](#) **בדודים**. סירות :
[ח](#) **צבורים**. חמרין, דגורין, מונטי"ס בלע"ז : [ט](#) **צדיקים אתם**. כולכם
בעיניכם צדיקים, ומחזיקים אותי בחזקת רשע, על שהרגתי את המלך,
ועתה ראו, הנה אני קשרתי על אדוני ואהרגהו, את כל אלה מי הכה, אני
לא הרגתיים, אך מאלה תדעו אפוא, כי גזרת המלך היא עליהם, וההורגם
צדיק הוא, ומקיים את מצות המקום : [יב](#) **בית עקד הרועים**. (תרגום
) בית כנישת רעיא : **עקד**. לשון קשר, מקום אסיפת רועים : [יג](#) **ובני**
הגבירה. איזבל : [טו](#) **ויאמר אליו**. יהוא : **היש את לבבך ישר**. ושלם
מה שאני עושה, כאשר לבבי שלם עם לבבך : **ויאמר יהונדב יש ויש תנה**
את ידך. ואחוז בה, והעלני אליך אל המרכבה : [יט](#) **בעקבה**. במרמה,
לשון (בראשית כז לו) : ויעקבני : [כ](#) **קדשו עצרה**. הכריזו אסיפה, להיות
נעצרים לבית הבעל : [כב](#) **על המלתחה**. תרגם יונתן : **לדממנא על**
קומטריא. ארגזים וקופסאות, שכורכין בתוכן וגונזין תכשיטי עובדי
הבעל : [כד](#) **נפשו תחת נפשו**. נפש השומר תחת הנפש הנמלט :
[כה](#) **וישלכו**. (תרגום) : ורמו רהטיא וגבריא קטילין, השליכו חללים את
עובדי הבעל : [כז](#) **למחראות**. לשון בית הכסא, וכן (ישעיהו לו יב) :
לאכול את חוראיהם : [כט](#) **רק חטאי ירבעם וגו'**. מדאגה שלא תשוב
הממלכה לבית דוד, כמו שנתירא ירבעם : [ל](#) **ויאמר ה' אל יהוא**. ביד
יונה : **בני רבעים**. ארבע דורות, תחת שהשמדת את בית אחאב, שמלכו
ארבע דורות, עמרי, ואחאב, ואחזיה, ויהורם : [לב](#) **לקצות**. כמו
(בראשית כז מו) : קצתי בחיי :

מלכים ב פרק-יא

[ב](#) **בחדר המטות**. בעליית בית קדשי הקדשים, כמה שהוא אומר (לקמן
פסוק ג) : **ויהי אתה בית ה' מתחבא וגו'**. עליו אמר דוד (תהלים כז ה) :
כי יצפנני בסכה יסתירני בסתר אהלו. וקורא אותה חדר המטות, על שם
(שיר השירים א יג) : בין שדי ילין, וזהו שיסד רבי אליעזר : נפץ חדר

המטות, חורבן ביתך יכפר עליהם : **[ד]** **לכרי**. שרי המאות לגבורים, ושרי מאות לרצים. ולשון כרי שלא אמר לכרים, שם דבר של קבוצת הגבורים, ברנ"י"ר בלע"ז : **ויכרות להם ברית**. שיהיו בעזרתו, להמליך את בן המלך **[ה]** **השלשית מכס באי השבת**. המשמרות היו מתחדשות ובאות בשבת, משמרות כהונה ולויה, אחת נכנסת ואחת יוצאת, וצוה את המשמר הנכנס להתחלק לשלשה חלקים, השלישית בבית המלך, לשמור שלא יעמוד איש על המלך להרגו. והשלישית בשער סור. הוא שער המזרחי שבעזרה שער הסירה : **והשלשית בשער אחר הרצים**. אף הוא משערי העזרה. ויונתן תרגם : **בתרעא דבתרוהי תרעא רהטיא**. ושער הרצים, דרך שם באין מבית המלך לבית המקדש, כמה שנאמר בסוף הענין, ואותו שער העזרה שנאמר אחריו שער הרצים, קראו בדברי הימים (ב כג ד) : שער הספים : **[ו]** **ושמרתם את משמרת הבית מסח**. שמירה זו צום על החלק הראשון שאמר עליו ושמרו את משמרת בית המלך : **מסח**. שמרוהו מאד, שלא תסיחו דעתכם, לשון נואש (שמואל א כז א), שלא יהא יאוש בדבר, ומ"ם של מסח, מן היסוד : **[ז]** **ושתי הידות בכס**. שאמרתי שיהא בשער סור ובשער הרצים, ועמהם כל יוצאי השבת, כל אנשי משמר היוצא : **ושמרו את משמרת בית ה' אל המלך**. שלא יבואהו נזק מתוך בית ה', ולא הוצרך לכל זאת אלא שבת ראשונה, עד שהומתה עתליה, וברחו עוזריה מן העיר : **[ח]** **והבא אל השדרות**. איש נכרי שיבא לתוך המחוז הקרוי שדרות, והוא מקום מבוא המלך מביתו לבית ה'. ולא ידעתי מהו לשון שדרות. ויונתן תרגם : סודריא : **[יב]** **את הנזר ואת העדות**. ספר התורה, כמו שכתוב (דברים יז יט) : **והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו**. ורבותינו אמרו (עבודה זרה מד א) : הנזר הוא העדות, שכל הראוי למלכות הולמתו, ושאינו ראוי למלכות אינה הולמתו : **[יד]** **העמוד**. הוא מעמד המלך בבית ה' : **קשר קשר**. מרד מרד יש כאן : **[טו]** **הוציאו אותה**. מבית המקדש לשדרות, והביאו אותה דרך בית השדרות לבית המלך, ואל תניחוה לצאת דרך מוצא העזרה אל העיר, פן תמצא עוזרים ומתחברים אליה : **והבא אחריה**. בעזרתה : **המת בחרב**. להמית בחרב : **[טז]** **וישמו לה ידים**. מקום, אשטנצ"א בלע"ז : **[יז]** **בין ה' ובין המלך ובין העם**. שיהו המלך והעם אחרי ה', ואחר כך בין המלך ובין העם, שיהו עבדים למלך : **[יח]** **פקודות**. ממונים לשמור במקום משמרתם כהלכתן, כי עתליהו בטלה את סדר משמרות הבית : **[יט]** **ויבאו דרך שער הרצים**. אל בית המלך :

מלכים ב פרק-יב

[ג] **כל ימיו אשר הורהו יהוידע**. אבל משמת יהוידע, אז באו שרי יהודה להשתחות למלך, ועשאוהו אלוה, אמרו לו : הנכנס לבית קדש הקדשים שעה אחת מסוכן למות, ואתה נחבאת בו שש שנים, כדאי אתה להיות

אלוה, אז שמע המלך אליהם (בדברי הימים ב כד יז, שמות רבה ח ב) :

[ה] כסף עובר איש כסף נפשות ערכו. שני כספים יש כאן, כסף עובר, הוא כסף השקלים שבכל שנה, הנאמר בו (שמות ל יג) : כל העובר על הפקודים, ואיש שיתנדב ערכת נפשו, האומר ערכי עלי : **כל כסף אשר יעלה וגו'.** כגון האומר הרי עלי מנה לבדק הבית : **[ו] יקחו להם הכהנים.** יהיה שלהם, והם יקבלו עליהם לחזק את בדק הבית משלהם : **מאת מכרו.** מאת מכירו הרגיל אצלו : **בדק.** בקיעה וסדק החומה : **[ח] ועתה אל תקחו כסף.** עוד, ואל תחזקו הבית משלכם : **כי לבדק הבית תתנוהו.** אם יפחות יפחות, ואם יותיר יותיר : **[י] אצל המזבח.** בעזרה : **מימין בבוא איש.** מימין ביאת האנשים : **שומרי הסף.** ספי העזרה, הממונים על מפתחות העזרה, שהרי תרגמו יונתן : **אמרכליא.** והאמרכלים שבעה היו, לשבעה שערי העזרה, בתוספתא דשקלים (ב טו) : **[יא] ויהי.** מיום אל יום (תמיד) : כראותם כי רב הכסף בארון ויעל סופר המלך וגו' : **[יב] ונתנו את הכסף המתכן.** היו נותנין אותו הכסף המנוי, לאחר שהוציא מן הארון ושקלוהו ומנאוהו, היו נותנין אותו על ידי הגזברין הממונים על עושי המלאכה : **המתכן.** לשון מנין, כמו (שמות ה יח) : ותוכן לבנים תתנו : **המפקדים.** הממונים : **ויוציאהו.** לשון הוצאה, לשכור חרשי העץ : **ולבונים.** הם הארדכלין חרשי האבן, שחבריהם עושים על פיהם ראשי האומנות : **[יג] ולגדרים.** לבוני החומה, תלמידי ארדכלין : **ולחצבי האבן.** מן ההר : **[יד] ספות כסף מזמרות.** והם כלי שיר : **[טז] ולא יחשבו את האנשים.** לא היו האמרכלין באין לחשבון עם האנשים הגזברין, אשר יתנו האמרכלין את הכסף תמיד על ידם לתתו לעושי המלאכה, לפי שלא היו חשודים בעיניהם, כי באמונה הם עושים : **[יז] כסף אשם וכסף חטאות.** המפריש מעות לחטאתו ולאשמו, ולקח את הבהמה ונותר מן המעות : **לא יובא בית ה'.** לבדק הבית : **לכהנים יהיו.** והם לוקחים מהם עולות קיץ למזבח, הבשר לעולה, והעורות שלהם, כך שנינו בתמורה (כג ב) : זה מדרש דרש יהוידע הכהן, כל הבא ממותר חטאת וממותר אשם, ילקח בהן עולות : **[יח] אז יעלה חזאל.** אחר מות יהוידע, ועשה יואש את עצמו אלוה : **[כא] בית מלא.** באותו מקום : **מלא.** שם מקום : **סלא.** שם מקום : **[כב] ויוזכר בן שמעת ויהוזבד בן שמר.** כתוב בדברי הימים (ב כד כו) - שמעת העמונית ויהוזבד בן שמרית המואבית, ולמה פירשו הכתוב, ללמד שנפרע ממנו הקב"ה על ידי אנשים כיוצא בו, יבאו עמונים ומואבים כפויי טובה, שכפו בטובתו של אברהם אבינו שעשה ללוט שנלחם עם המלכים להצילו, והם שכרו את בלעם לקלל את בניו, ויפרע מיואש, שכפה בטובתו של יהוידע, והרג את זכריהו בנו, כמו שמפרש בדברי הימים (שם פסוק כא). ומדרש זה בספרי :

[ה] **ויתן ה' לישראל מושיע.** את יואש בן יהואחז, שנאמר בו (לקמן פסוק יט) : שלש פעמים תכה את ארם : **[י]** **בשנת שלשים ושבע וגו'.** מקרא זה מוכחש משני צדדין, ולא מצאתי לו מתקן, שהיה לו לומר שלשים ותשע, שהרי עמד אביו בשנת עשרים ושלש ליואש, ומלך שבע עשרה שנה, נמצא שמת בשנת שלשים ותשע ליואש. ועוד הא אמור למטה בענין, בשנת שתים ליואש בן יהואחז מלך ישראל, מלך אמציה בן יואש מלך יהודה, נמצא שעמד יואש בן יהואחז בשנת ארבעים של יואש שהיתה שנה אחרונה לו, ובשנה שניה ליואש בן יהואחז מלך אמציה, ואף כי תאמר שמלך אמציה בשנת מות אביו, וקרא הכתוב שנת שתים ליואש, למדת שלא מלך יואש מלך ישראל עד שנת שלשים ותשע של יואש מלך יהודה : **[יג]** **וירבעם ישב על כסאו.** בנו היה. ויש לתמוה, למה נכתבו כאן שני מקראות הללו, שהרי עוד לפנינו הוא מספר והולך בדברי יואש, וחוזר וכותב ויתר דברי יואש וגו', וישכב יואש עם אבותיו וגו'. ואומר אני, שלא נכתבו אלא להפסיק, שלא לסמוך מיתת אלישע, למקרא של עבודה זרה, לומר ויעש הרע וגו', ואלישע חלה וגו' : **[יז]** **פתח החלון קדמה.** מול ארץ ארם שהם במזרח, כמה שנאמר (ישעיהו ט יא) : ארם מקדם : **ירה ויור.** שדי ושדא : **ויאמר חץ תשועה וגו'.** אלישע אמר החץ הזה יהיה סימן תשועה לישראל : **באפק.** שם העיר : **[יט]** **ויאמר להכות חמש או שש פעמים.** היה לך : **אז.** אם כך עשית, הכית את ארם חמש או שש פעמים, שהרי לסימן תשועה הרכבתי ידך על הקשת : **[כ]** **יבאו בארץ.** היו רגילין לבא ולשלול בארץ : **בא שנה.** במיעל שתא, בתשובת השנה, בעוד הארץ מליאה דשאים ויש מאכל לבהמתם, דרך חיילות לצאת :

מלכים ב פרק-יד

[ז] **ויקרא את שמה יקתאל.** שהיתה לו לקיהוי שינים, כמו שכתוב בדברי הימים (ב כה יד) : **אחרי בוא אמציהו מהכות את אדומים, ויבא את אלהי בני שעיר ויעמידם לו לאלהים, ולפניהם ישתחוה וגו'.** והוכיחו הנביא ואמר לו (שם פסוק טז) : ידעתי כי יעץ אלהים להשחיתך, ומה היא העצה, שהשיאו להתגרות במלך ישראל : **[ח]** **אז שלח אמציה מלאכים וגו' נתראה פנים.** במלחמה : **[ט]** **החוח אשר בלבנון.** שכס בן חמור : **שלח אל הארז.** יעקב : **ותעבור חית השדה.** בני יעקב באו על החללים, אף כאן אתה בא להתמשל אלי. ומשל בזיון הוא, שדימהו לחוח, ואת עצמו לארז : **ותעבור חית השדה אשר בלבנון ותרמוס וגו'.** לפי שנתגאית, אף אתה ירמסוך גדודי חיילותי : **[יד]** **ואת בני התערובות.** בני השרים, שהיו נתונים בבית המלך לערבון, שלא ימרדו אבותם בו. וכן תרגם יונתן : בני רברביא : **[יז]** **ויחי אמציהו וגו'.** כל חמש עשרה שנה מלך עוזיהו בנו בחייו, שכן כתוב בדברי הימים (שם פסוק כז) : ומעת

אשר סר אמציהו מאחר ה' : **[יט]** **ויקשרו עליו וגו'**. מששמעו מה שאמר הנביא, כי יעץ ה' להשחיתך : **וינס לכישה**. שם היה כל חמש עשרה שנה : **[כב]** **אחרי שכב המלך עם אבותיו**. אחרי מות אמציה אביו, מכאן אתה למד שמלך עוזיה בימי אביו, ומכל מקום לא נתנה אילת בידו עד לאחר מות אביו, שאם לא מלך בחיי אביו למה לו לומר אחרי שכב המלך עם אבותיו, וכשאתה מונה ימי הבית על פי שנות המלכים, אם אינך מחסר ט"ו שנים הללו שנמנית לאמציה ולעוזיהו, תמצא שעמד ארבע מאות ועשרים וחמש : **[כה]** **הוא השיב**. מיד מלכי ארם : **יונה בן אמת**. הוא שמשח את יהוא, שאמר לו בני רבעים ישבו לך. אבל רבותינו (יבמות צא א) : דקדקו, (יונה ג א) : ויהי דבר ה' אל יונה שנית, ולא שלישית, לפי שתבע כבוד הבן, ולא תבע כבוד האב, והוקשה להם זה המקרא, ותרצוהו, כדבר ה' אשר דבר ביד יונה לנינוה, ונהפכה גזרת רעה לטובה, כך נהפך לישראל בימי ירבעם בן יואש, מרעה שהיו בה, אשר אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש, ועכשיו נהפך להם לטובה : **[כז]** **מורה מאד**. מיצר מאד, קונטריאייש בלע"ז. כמו (יהושע א יח) : אשר ימרה את פיך ; (דברים ט כד) : **ממרים הייתם ; (בראשית כו לד) ותהיין מרת רוח**. ויש פותרים : מורה מאד, ירוד מאד, לשון (שמות טו א) : ירה בים :

מלכים ב פרק-טו

[א] **בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם וגו'**. אפשר לומר כן, והלא עוזיה וירבעם מלכו כאחת, כמו שפירש בסמוך, אלא מה תלמוד לומר בשנת עשרים ושבע לירבעם מלך עזריה, שמלך מלכות מנוגעת, למדנו שנתנגע בשנת עשרים ושבע למלכותו : **[ה]** **וינגע ה' את המלך**. מפורש בדברי הימים (ב כו טז-כא) שנכנס להיכל להקטיר על המזבח הקטורת : **בבית החפשית**. עשה לו בית בבית הקברות, כמה דאת אמר (תהלים פח ו) : **במתים חפשי**. בירושלמי : **[ח]** **בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו מלך יהודה מלך זכריהו**. אף מכאן יש ללמוד שמלך עזריה משמת יואש מלך ישראל חמש עשרה שנה בחיי אמציה אביו, שאם לא עמד עד שמת אביו, נמצא שלא עמד עד בשנת חמש עשרה לירבעם בן יואש, וירבעם מלך ארבעים ואחת, נמצא שמת ירבעם בשנת עשרים ושבע לעוזיה, והיאך הוא אומר בשנת שלשים ושמנה. אלא על כרחך, עוזיה וירבעם מלכו כאחת, אלא שירבעם מלך בחיי אביו יהואש שלש שנים, לכך הוא אומר וירבעם ישב על כסאו, שישב כבר, ועוזיה עמד משמת יואש, ומלך ירבעם מלכות שלמה. ובסדר עולם ראיתי, שירבעם מלך בחיי אביו שנה, ואיני יודע אם שבוש הסופרים הוא, שאינו יכול ליישב בשנת שלשים ושמנה לעזריה מלך זכריה, אלא בענין זה : **[י]** **ויכהו קבל עם**. ומחיה קדם עמא, לעיני העם : **[יב]** **ויהי כן**. לא שהיתה כדאי מלכותו לימשך כל כך, אלא לקיים דבר מלך, שנאמר (ישעיהו נה יא) : כן יהיה דברי אשר יצא מפי

וגוי' : **[טז]** **כי לא פתח**. שר העיר לא פתח לו את העיר, לקבלו למלך עליהם : **ההרותיה**. את הנשים ההרות שבה, בקע : **[כה]** **שלישו**. גבור שלו : **את ארגוב ואת האריה**. כל ארגוב לשון פלטין החשובין, וכל 'טרכונין' בלשון ארמי, פלטין החשובין למלכות. בארמון הגדול אשר אצל הארגוב : **ואת האריה**. יש לומר, שהיה אריה של זהב עומד באותו ארמון : **[ל]** **בשנת עשרים ליותם**. היה לו לומר בשנת ארבע לאחז, שהרי כל ימי מלכות יותם שש עשרה שנה, אלא לפי שהיה אחז רשע, רצה הכתוב למנותם ליותם בקבר, ולא לאחז בחיים, כך הוא בסדר עולם : **[לז]** **בימים ההם**. בסוף ימיו של יותם : **להשליח**. לגרות :

מלכים ב פרק-טז

[ט] **ויגלה קירה**. את העם אשר בה, הגלה למדינה ששמה קיר : **[יא]** **עד בא**. לפני בוא המלך מדמשק : **[יד]** **ואת מזבח הנחשת ויקרב וגו'**. אי אפשר לומר מזבח הנחשת שעשה משה, שהרי נגנז, ואי אפשר לומר מזבח אבנים שעשה שלמה וקראו (בדברי הימים ב ז ז) מזבח הנחשת, שהרי אי אפשר לקרבו מזוית לזוית אלא אם הורסו, והרי שנינו אש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה מעל המזבח, עד שבא מנשה וסילקה, שהוא הרס את המזבח כמו שמצינו באגדת חלק (זבחים סא ב). אין לי לפרש מזבח זה, אלא בכיורות ומכונות של נחשת, שהיו צרכי מזבח, והיו אצל המזבח הקודש, וכשעשה אחז את המזבח לעבודה זרה, סילק את הכיור והקריבו לצד אחר מאת פני הבית, שלא להפסיק בין המזבח שעשה ובין בית ה', ויתן אותו אצל מזבח הקודש צפונה. ומצינו שפירשו רבותינו דוגמתו (במסכת שבת דף נה א) ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת (יחזקאל ט ב), מזבח הנחושת מי הוה, אמר להם התחילו ממקום שאומרין שירה לפני. הרי כאן לכלי שיר של נחושת קראו מזבח : **[טו]** **לבקר**. לפרקים, לכשיעלה בלבי לבקרו : **[יז]** **את המסגרות המכונות**. איצטבלאות שהמכונות עשויות עליהם, כמו שנאמר (מלכים א ז כח) : וזה מעשה המכונות מסגרות להם : **[יח]** **מוסד השבת**. גג אהל עשוי לצל, לשבת תחתיו בעזרה ביום השבת : **ואת מבוא המלך**. שהיה בא בו מביתו לבית ה' דרך החוץ, הסב אותו במקום הצנע, מפני מלך אשור שלא יחמוד אותו הכלים, וגם את המבוא הסב, שמא יצטרך להחבא, ויברח בהצנע :

מלכים ב פרק-יז

[א] בשנת שתיים עשרה לאחז וגו'. אי אפשר לומר שמלך הושע בשנת שתיים עשרה לאחז, שהרי בשנת ארבע לאחז הרג את פקח ומלך תחתיו, וכשתבדק בשנות פקח תמצא כן, וגם אי אפשר לומר שלא מלך אלא תשע שנים, שהרי מלך משנת ארבע לאחז עד שנת שש לחזקיהו שנלכדה שומרון, הרי יותר משש עשרה שנה, ומה תלמוד לומר תשע שנים, משמרד במלך אשור, כך שנויה בסדר עולם. ואי אפשר לומר שבשנת שתיים עשרה לאחז התחיל למרוד, שאם כן תמצא את שני מרדו חמש שנים בימי אחז, ושש שנים בימי חזקיהו הרי אחת עשרה, וכאן הוא אומר תשע, לא הוזכר שנת שתיים עשרה לאחז אלא לענין מקרא של אחריו: עליו עלה שלמנאסר וגו', שבשנת שתיים עשרה לאחז עלה סנחריב על הושע, והגלה לאותן שבעבר הירדן, וכך שנינו בסדר עולם, ומקרא כתוב בדברי הימים (א ה כו): ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי, ולא פירש באיזה זמן, וכאן פירש שבשנת שתיים עשרה לאחז היה, שלש גליות גלו עשרת השבטים, בשנת עשרים לפקח, כמו שכתוב למעלה (טו כט): בא תגלת פלאסר מלך אשור ויקח את עיון ואת דן וגו' כל ארץ נפתלי ויגלם אשורה, וזה היה שנת הארבע לאחז, שהה שמנה שנים ובא עליהם, שנת שתיים עשרה לאחז, והגלם לראובני ולגדי, וכשראה הושע בן אלה מרד בו ושלח מלאכים אל סוא מלך מצרים (לקמן יז ד), שהה שמונה שנים, ובא וצר על שומרון, ונלכדה לקץ שלש שנים, וגלו כולן, וזהו שנאמר (בישעיהו ח כג): כעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי, הקל אף בשניה, שלא הגלה אלא שני השבטים, אבל האחרון הכביד, טיאת את הכל, כזה שמכבד את הבית ומכל מקום לפי החשבון שכתב כאן את מנין שני מרדו תשע שנים, לא מרד בו עד שנת ארבע עשרה לאחז, שהרי אחז מלך שש עשרה, שלש שנים של אחז היה המרד, ושש שנים בימי חזקיהו: **[ב] רק לא כמלכי ישראל.** שביטל פרדיסאות שישבו מימי ירבעם על הדרכים, לשמור שלא יעלו ישראל לרגל, וזה בטלן לפי שגלו עגלי הזהב כבר בשתי גליות, בגלות ראשונה, ויקח את עיון ואת דן, הגלה עגל שבדן, ובשניה כשגלו ראובן וגד, נטל עגל שבבית אל, לקיים מה שנאמר (הושע י ו): **גם אותו לאשור יובל.** ולפי שבטלו פרדיסאות והם נמנעו מלעלות לרגל, לפיכך נחתם גזר דינם לגלות בימיו, שעד עכשיו תלו הקלקלה במלכיהם, ועתה לא היה במי לתלות, וזהו שאמר הושע בן בארי (שם ה ג): כי עתה הזנית אפרים נטמא ישראל, עתה נגלית רעתכם: **[ו] בשנת התשעית.** למרדו של הושע: **ויגל את ישראל.** ויגלה את ישראל, וזה שעור כל תיבה שפעל שלה בה"א, כגון; 'פנה' 'בנה' 'גלה' 'זנה' 'רבה', כשבא לתת בראש התיבה וא"ו יו"ד, אם המלה מוסבת על הפועל, תהא היו"ד נקודה בחיר"ק, כגון (בראשית יב ז): ויבן שם מזבח; (שמות לב טו) ויפן וירד משה; (לקמן פסוק כג): ויגל יהודה מעל אדמתו; (ירמיהו ג ח): ותלך ותזון גם היא; (שמות א כ): **וירב העם ויעצמו מאד.** ואם הוא מדבר בלשון מפעיל, תהא היו"ד נקודה בסגו"ל, כגון (שופטים טו ד): ויפן זנב אל זנב; (לקמן יח יא): ויגל את ישראל אשורה; (דברי הימים ב כא יא): ויזן את יושבי ירושלים; (איכה ב ה): וירב בבת יהודה תאניה ואניה: **[ט] ויחפאו.** בדאו,

פתרונו לפי ענינו : **ממגדל נוצרים**. שאינו עשוי אלא להעמיד צופה לנצור, בכל בית גבוה העמידו עבודת גילולים : **עד עיר מבצר**. כמו מקטן ועד גדול : **יג** **ויעד ה'**. התרה בהם : **נביאי כל חוזה**. נביאי כל חזון, יש חוזה שהוא שם דבר, כמו (ישעיהו כח טו) : ועם שאול עשינו חוזה : **זט** **שני עגלים**. בבית אל ובדן : **את הבעל**. עבודה זרה ששמה בעל : **יז** **ויתמכרו**. מכרו עצמן לכך : **יח** **ויסרם מעל פניו**. שגלו עם הושע בן אלה : **כג** **ויגל ישראל**. זה נקוד בחיר"ק, שהוא לשון גלה, ואינו לשון הגלה : **כה** **לא יראו את ה'**. אף על פי שהעמים עובדי גלולים הם יראים מפניו, וקרו ליה אלהא דאלהיא, כענין שנאמר (מלאכי א יד) : ושמי נורא בגוים, ואלו לא יראוני, כי אמרו אלו היתה בו יראה, לא נתן עמו לגלות : **כט** **אשר עשו השומרונים**. ישראל בעודם שם : **גוי גוי אלהיו**. לאומה ואומה עבודת גלולים שהיו עובדים בארצם, אף כאן עשו כן כל גויי העיר אשר הורישם שנחריב שם בערי ישראל : **ל** **סכות בנות**. דמות תרנגולת עם אפרוחיה : **נרגל**. דמות תרנגול : **אשימא**. דמות תיש. וכן קרוין בלשון כל אומה ואומה, וכן פירשו רבותינו בסנהדרין (סג ב) : **לא** **נבחז**. דמות כלב : **תרתק**. דמות חמור : **לאדרמלך**. דמות פרד : **וענמלך**. דמות סוס (שם) : **לג** **כמשפט הגוים אשר הגלו אותם משם**. אותם עבודת כוכבים ומזלות שעובדים הגוים אשר הגלן שנחריב ואוכלוסיו משם, היו אלו עובדין כאן : **לד** **אינם יראים את ה'**. יראה שלימה כמשפט ישראל, ואף על פי שנתגיירו מיראת האריות, אין יראתם את ה' יראה שלימה, כמו שמפרש והולך, שאינם עוסקים בתורה ובמצות אשר צוה ה' את בני יעקב, ואינם עושים כחקותם וכמשפטם שהיה עליהם לעשות משנתגיירו, אלא כמו שהורם הכהן שהיה מן השמרונים שהיו עובדים עבודה זרה : **לה** **ויכרת ה' אתם ברית**. כשנתן להם תורה בהר סיני :

מלכים ב פרק-יח

א **בשנת שלש**. למרדו של הושע : **ד** **ויקרא לו נחשתן**. לשון בזיון, כלומר מה צורך בזה, אינו אלא נחש נחושת : **ז** **ישכיל**. יצליח : **טז** **קצץ**. את הדלתות שהיה של זהב : **ואת האומנות**. תרגם יונתן : וית סקופיא, איסקופות : **יז** **את תרתן ואת רב סריס**. למדנו בסדר עולם, שלא באו שלשתם יחד, אלא רבשקה לבדו, כמו שכתב בספר ישעיהו (לו ב), ותרתן ורב סריס באו בשליחות שנייה, כשבאה לו שמועה על תרהקה מלך כוש, וישמע וישלח מלאכים אל חזקיהו וגוי (שם לו ט) : **בתעלת**. פוסקיר"ה בלע"ז, בריכה שעושין לביברי דגים : **שדה כובס**. שדה שהכובסין שוטחין בו בגדים, וכן תרגם יונתן : חקל משטח קצריא : **יח** **המזכיר**. איזה משפט בא לפני המלך ראשון, שיפסקנו ראשון : **כ** **אמרת אך דבר שפתים וגו'**. אמרת עד הנה אעבוד למלך אשור, אך דבר שפתים היה, כל זמן שלא יצא ממקומו לבוא עליך, לא הוצרכת

לעצה וגבורה, אבל עכשיו שיצא ובא, עצה וגבורה אתה צריך למלחמה הזאת, עתה אמור על מי בטחת : **[כא]** **ובא בכפו**. כשאדם נסמך על משענת קנה רצוף שנשבר בידו, באין ראשי הקרומיות ונוקבין את כפו : **[כב]** **הלא הוא אשר הסיר חזקיהו וגו'**. יש ללמוד מכאן, דרבשקה ישראל מומר היה (ראה סנהדרין סא), שהיה מודה שהקב"ה אלוה, אלא שרצונו לעבוד עבודה זרה : **[כג]** **התערב נא**. התפאר עליו, בוא בערבון, על מנת אם תוכל ליתן לך רוכבים על אלפים סוסים : **התערב**. גיי"ר בלע"ז : **[כד]** **ואיך תשיב את פני פחת אחד עבדי אדוני**. שהרי כל הקטן שבהם, שר על אלפים איש, ואתה אינך משיג לאלפים איש, למדנו מכאן על ראשי גייסות מאה ושמונים וחמשה אלף שנפלו עם סנחריב, הקטן שבהם, שר על אלפים איש שעמו : **[כה]** **המבלעדי ה'**. וכי שלא ברשות באתי, כבר נתנבא ישעיה (זיז) בימי אחז אביך יביא ה' עליך ועל עמך וגו' את מלך אשור : **והשחיתה**. את זו הוסיף משלו : **[כז]** **כי שומעים אנחנו**. אנו בני פלטין, ומכירין בלשון ארמית ובשאר לשונות, ואל תדבר אלינו יהודית, שכל העם מכירין בו, ואין אנו רוצים שישמעו : **[כז]** **לאכול את צואתם**. ברעב המצור : **חוריהם**. רעי היוצא דרך חור פי הטבעת. ורבותינו פירשו (מגילה כה ב) : לכנותם לשון נאה צואתם : **מימי שניהם**. צואה לחה, שיני דכרכשא דקיימא אתלת שיני. או לשון גלל, שבא על ידי לעיסת השיניים : **[לא]** **עשו אתי ברכה**. שאילת שלום, כמו (בראשית מז ז) : ויברך יעקב את פרעה : **[לב]** **אל ארץ כארצכם**. כן דרכי, להעביר את האומות ממדינה למדינה, היה לו לומר אל ארץ טובה משלכם, שהרי לפתותם בא, אלא שידע שיכירו שדבריו שקר : **ארץ דגן ותירוש**. זו אפריקי (ירושלמי שביעית ו א) : **[לד]** **הנע ועוה**. אותם מלך אשור, החריבם והגלם : **כי הצילו את שומרון**. והשומרונים היו עובדים את אלהי ארם שהיו שכיניהם : **[לו]** **קרועי בגדים**. על ששמעו גידופי השם :

מלכים ב פרק-יט

[ג] **ותוכחה**. שהרשעים מתווכחין ומראין פנים לדבריהם, לאמר לנו הכח והגבורה : **בנים**. ישראל : **עד משבר**. עד צרה הדומה לאשה יושבת על משבר ואין בה כח לילד, משבר, שם מושב אשה הכורעת לילד : **[ד]** **והוכיח**. אישפרובי"ר בלע"ז, הראה פנים לדבריו, שהצליח בכל אשר הלך : **[ז]** **ושמע שמועה**. ויעלה מעליכם ושב לארצו, ולא מחמת השמועה, אלא לאחר זמן ישוב לארצו בבושת פנים, והפלתיו שם בחרב, ומה היא השמועה, וישמע אל תרהקה, שמע שיצא תרהקה להלחם עמו, ועלה מעל ירושלים והלך לכוש, ונלחם עם תרהקה ופוט ומצרים שעמו, ונצחם ונטל חמדת אוצרותיהם, ובא לירושלים ונפל שם, הוא שאמר (ישעיהו מה יד) : יגיע מצרים וסחר כוש וגו' עליך יעבורו וגו' : **[ט]** **וישב**

וישלח מלאכים. להודיע שאינו שב לארצו, אלא להלחם עם כוש, ולחזור כאן : **[יב]** **עדן.** שם מדינה : **[יג]** **הנע ועוה.** אותן מלך אשור : **[יז]** **אמנם.** אמת הוא שהחריבו מלכי אשור את העמים, ונתנו את אלהיהם באש : **[כג]** **מרום הרים.** הר הבית : **ירכתי לבנון.** בית המקדש, שמלבין עונות : **ואכרת קומת ארזיו.** לא אשוב עד שאחריבנו : **קצו.** סופו : **יער כרמלו.** מליאת ארצו ויופי הדרו : **[כד]** **אני קרתי ושתיתי מים זרים.** כלומר התחלתי בכל מעשה וגמרת, כזה הכורה בור ומוצא מים זרים ושותה. מים נובעים קורא זרים, לפי שעד הנה לא הכירו בהם : **ואחריב בכף פעמי.** אם צרתי על עיר הבוטחת בנהרותיה, הבאתי עליה גייסות רבות שהובישו יאוריה בשתייתם ושתיית בהמתם ומרמס רגליהם : **ואחריב.** לשון הוה, כן דרכי תמיד : **[כה]** **הלא שמעת למרחוק.** למה תתפאר ותתגדל בזאת, לא שלך היא, כי שמעת למרחוק על ידי הנביאים שגזרתי על העמים להביאך עליהם, כענין שנאמר (שם י ה) : הוי אשור שבת אפי : **למימי קדם.** משנברא העולם, עלתה במחשבה, שנאמר (שם ל לג) : כי ערוך מאתמול תפתה גם הוא למלך הוכן, זה סנחריב שנשרף באש גיהנם, שנאמר (שם לא ט) : נאם ה' אשר אור לו בציון : **עתה הבאתיה.** וזה הכח שבידך : **ותהי.** ביאתה של גזרתי, להשאות ערים בצורות, להיות לגלים נצים, לגלי אדמה שצומחין בהן ירקות, שאתה מחריבן בגזרתי : **להשות.** לשון שאייה גלמודה : **[כז]** **ויושביהן קצרי יד.** הם, שאני התשתי את כחן לפניך, ואין הגבורה שלך, אין אתה גבור, אבל הם חלשים : **חציר גגות.** הממהר ליבש : **ושדפה לפני קמה.** כשבלים השדופות, בטרם יתקשו לבא לידי קמה : **[כז]** **ושבתך וצאתך ובאך.** תרגם יונתן : ומיתבך בעיצה ומיפקך לאגחא קרבא ומיתך לארעא דישראל גלי קדמי, מאתי נהיתה : **ואת התרגזך אלי.** ואת אשר סופך להתגאות ולהתעורר אלי ברוגז ורעש, אשטרימי'יה בלע'יז : **[כח]** **ושאונך.** כמו ושאוניך : **חחי.** כמין שיר הוא, שמושכין בו בהמה שעסקיה רעים, כמו ששנינו (שבת נא ב) כל בעלי השיר יוצאין בשיר : **ומתגי.** תרגם יונתן : זמם, והוא של ברזל, ותוחבין אותו בנחירי הנאקה ונמשכת בו, לפי שעסקיה רעים, והוא ששנינו (שם) : ונאקה בחוטם : **[כט]** **וזה לך האות.** לחזקיהו אמר הנביא, וזה שאמרתי לך סנחריב יפול כאן, יהי לך לאות אף לימים הבאים שאתם יראים למות ברעב, לפי שסנחריב החריב את הארץ וגדע את האילנות : **אכול השנה ספיח.** בשנה הזאת יצמחו לכם צמחים ותתפרנסו מהם : **סחיש.** גדועי אילנות שיצמחו, וכשתראה דברי קיים במפלת האוכלסין, יהיה לך לאות שאף הבטחה זו תתקיים : **[לא]** **קנאת ה' צבאות.** שיקנא לכבודו ולשמו, ולא שיש זכות בידכם, כי הרבה הרשיע אחז אביך : **[לב]** **ולא יקדמנה.** לא יערך לפניו מגן : **סוללה.** צבור אדמה להגביה תל לעמוד עליו להלחם על העיר, ועל שם שהוא כובשו וחובטו בעצים ומקבות כדי שיהא נדוש וכבוש בחוזק, קורהו סוללה, לשון (ישעיה סב י) : סולו סולו המסילה : **[לה]** **ויהי בלילה ההוא.** כששב סנחריב מעל כוש, ובא עד נוב שהיתה סמוכה לירושלים : **מאה ושמונים וחמשה אלף.** כולם ראשי גייסות : **[לו]** **וישב בנינוה.** היא ראש לארץ אשור : **[לז]** **בית נסרוך אלהיו.** נסר

מתיבתו של נח : **הכהו בחרב**. שמעו אותו שאמר לשוחטן לפניו אם יצילוהו, שלא יהרגוהו שרי המלכות שמתו בניהם על ידו (סנהדרין צו א)

:

מלכים ב פרק כ

[א] **בימים ההם**. שלשה ימים לפני מפלתו של סנחריב : **חלה חזקיהו**. ויום שלישי כשעלה בית ה', יום מפלתו של סנחריב, ויום טוב של פסח היה (סדר עולם פרק כג) : **כי מת אתה**. בעולם הזה : **ולא תחיה**. לעולם הבא, משום דלא נסבת אשה, כדאיתא בברכות (יא) : **[ד]** **לא יצא חצר וגו'**. מיהר הקב"ה להודיע רפואתו, בטרם יצא קול הברה בעיר שנקנסה עליו מיתה, כדאיתא בירושלמי (סנהדרין י ב) : **[ו]** **ומכף מלך אשור אצילך**. למדנו שלפני מפלתו של סנחריב חלה : **[ז]** **דבלת תאנים**. כשהם לחין קרויין תאנים, וכשנדרסים בעיגול קרויין דבלה : **וישימו על השחין ויחי**. ונס בתוך נס, שהרי אף בשר חי כשאתה נותן עליו דבלה, נסרת, והקב"ה נותן דבר המחבל לתוך דבר שנתחבל, ומתרפא (מכילתא שמות טו) : **[ט]** **הלך הצל עשר מעלות אם ישוב עשר מעלות**. הרי זה מקרא קצר, כבר ירד הצל למעלות העשויות לשעות היום, כמו אורלויין בלע"ז, שעושין האנשים לבחון שעות היום, חפץ אתה שימתין במקום שהוא שם כדי מהלך עשר שעות, או ישוב למעלה עשר מעלות, ויהא נראה כאילו הוא שחרית : **[י]** **ויאמר יחזקיהו נקל לצל לנטות עשר מעלות**. דבר קל הוא לנטות במקומו, ונוטה ועומד עשר מעלות אינו דבר הניכר כל כך, לא כן אלא ישוב הצל, ויהיה הדבר תימה, שראו שפנה היום לערוב, וחוזר להיות בוקר : **[יא]** **אשר ירדה במעלות אחז**. יום שמת אחז, נתקצר היום ומיהר הצל לירד עשר מעלות, כדי שלא יהא נספד, ואותן עשר שעות חזרו עכשיו לחזקיהו (סנהדרין צו א) : **[יב]** **כי שמע כי חלה**. ועד אותו היום לא היה אדם חולה וחיה, ואיך שמע, למוד היה לאכול בשלש שעות ביום, וישן עד תשע, כיון שחזר גלגל חמה לחזקיהו, ניעור בתשע שעות ומצא שהוא שחרית, בקש להרוג את עבדיו, אמר אתם הנחתם אותי לישן יום ולילה, אמרו, גלגל חמה חזר, אמר להם : מי החזירו, אמרו לו : אלהיו של חזקיהו, כדאיתא בפסיקתא : **[יג]** **בית נכתה**. בית גנזי בשמיו, כמו (בראשית לו כה) : נכאת וצרי ולוט : **ואת שמן הטוב**. יש פותרין שמן המשחה, ויש פותרים שמן אפרסמון (בלסמון), שהוא מצוי בארץ ישראל, שנאמר (ביחזקאל כז יז) : **יהודה וישראל המה רוכליך בחטי מנית ופנג**. וראיתי בספר יוסיפון : פנג הוא אפרסמון, וגדל ביריחו, ועל שם הריח נקרא יריחו : **לא היה דבר**. את הארון והלוחות וספר התורה (פרקי דרבי אליעזר פרק נב, עיין שיר השירים רבה ג ד) : **[יד]** **מארץ רחוקה באו**. זה אחד משלשה שבדקן הקב"ה ומצאן עביט של מים עכורים, קין, יחזקיהו, ובלעם. קין, (בראשית ד ט) - לא ידעתי השומר אחי אנכי, היה

לו לומר רבונו של עולם הלא כל הנסתרות גלויות לך, כדאיתא בתנחומא (ראה במדבר רבה כ ו). בלעם - שאמר לו המקום (במדבר כב ט) מי האנשים האלה עמך, היה לו לומר ה' אלהים אתה ידעת, כמו שנאמר ביחזקאל (לז ג), והוא השיב בגאווה, בלק בן צפור - מלך מואב שלח אלי, הרבה מבקשים יש לי. חזקיהו - היה לו להשיב לישעיהו, אתה נביאו של מקום, ואתה שואל אלי, התחיל חזקיה מתגאה ואמר : מארץ רחוקה באו אלי, לכך נענש, ועל ששמח עליהם והאכילם על שלחנו (סנהדרין קד א) : **[יז] לא יותר דבר**. מדה כנגד מדה, לא היה דבר : **ומבניך**. חנניה מישאל ועזריה : **[יט] טוב דבר ה'**. מאחר שבימי יהיה שלום : **[כ] ואשר עשה את הברכה וגו'**. בדברי הימים :

מלכים ב פרק-כא

[י] ביז עבדיו הנביאים. נחום וחבקוק, ולפי שהיה מנשה רשע, לא נקראו על שמו לפרש שבימיו היו : **[יב] תצלנה**. לשון מצלתים, טינטני"ר בלע"ז : **[יג] משקולת**. הוא חוט שהבונים חומה קושרין בו עופרת לכוין בו את החומה : **ימחה את הצלחת**. יקנח את הקערה :

מלכים ב פרק-כב

[ח] ספר התורה מצאתי. טמון תחת הנדבך, שהטמינו שם כששרף אחז את התורה : **[יג] דרשו את ה' בעדי**. ראה כתוב יולך ה' אותך ואת מלכך : **[יד] אל חולדה**. אמרו רבותינו (מגילה יד ב) : **לפי שהאשה מרחמת יותר מן האיש, לכך לא שלח אל ירמיהו**. ויש אומרים : ירמיהו לא היה שם, שהלך להחזיר עשרת השבטים : **במשנה**. בבית אולפנא. שער יש בעזרה ששמו שער חולדה במסכת מדות (לד א). ויש שפותרים 'במשנה', חוץ לחומה, בין שתי החומות, שהיא משנה לעיר, [במשנה, היתה לומדה התורה שבעל פה לזקנים שבדור, והיא היא המשנה, הגי' דר"ע], [במשנה, מאלה הדברים עד לעיני כל ישראל, וכן כל הדברים הנכפלים בתורה דרשה ברבים, וגלתה העונשים והגלויות הנכפלים לעוברים על סודו ורמזי התורה. סוד מישרים] : **[כ] ונאספת אל קברותיך בשלום**. ומהו השלום, ולא תראינה עיניך בחורבן הבית :

מלכים ב פרק-כג

ג על העמוד. מקום מעמד המלך בבית המקדש : **ד** ואת כהני המשנה. סגני כהונה, שהם שניים לכהנים גדולים : שומרי הסף. אמרכלים הממונים על כל צרכי הבית, ומפתחות העזרה בידם : בשדמות קדרון. במישר קדרון : ונשא את עפרם בית אל. אל מקום טמא, אשר טמא שם את המזבח שעשה ירבעם, ושרף עליו את כהני הבמות : **ה** ויקטר בבמות. ואותן שקטרו בבמות בערי יהודה : **ז** את בתי הקדשים. בתי הזמה : אורגות שם בתים. יריעות : **ט** לא יעלו. הכהנים שקטרו בבמות לעבודה זרה, לא יעלו עוד לשרת על מזבח ה' : כי אם אכלו מצות. כלומר כי אם בדבר זה לא יצאו מכהונתם, שמותרין לאכול בקדשים, הרי הם כבעלי מומין, חולקין ואוכלין אבל לא מקריבין : אכלו מצות. מנחות, והוא הדין לכל הקדשים : **י** התופת. הוא המולך, ועל שם שהיו הכהנים מקישים בתופים, שלא ישמע האב את נהמת הבן כשהוא נכוה בידי הצורה של עבודה זרה מולך, קראוהו תופת : **יא** את הסוסים. אותם המשתחווים לחמה, היו להם סוסים מוכנים לצאת לקראת החמה בבקר : נתן מלך. כך שמו : אשר בפרורים. לא ידעתי מה הם : **יב** וירץ משם. ובערם משם : **יג** להר המשחית. הר הזיתים, הוא הר המשחה, וכיון שהזכיר את שמו על ידי עבודה זרה, שינה שמו לגנאי : **יד** מה הציון הלז. ראה קבר, מצדו אחד עלה קמשונים וחרולים, וצדו אחד הדסים ובשמים, ותמה עליו ואמר מה זה. והשיבו : הקבר איש האלהים. ונביא השקר שצוה לבניו שיקברוהו אצלו (מלכים א פרק יג) : **יט** אשר בערי שומרון. שהיה יאשיהו מלך על כל ישראל, מה שחזרו מעשרת השבטים על ידי ירמיהו : **כב** לא נעשה כפסח הזה. לא נתקבצו רוב עם בכל פסח כמו שנתקבצו בזה : מימי השופטים. מימי שמואל, כתוב בדברי הימים (ב לה יח). לפי שאף שמואל החזיר ישראל למוטב, וקבצם המצפתה. דבר אחר : לא נעשה כפסח הזה לה' בירושלים, (אבל) משמלכו מלכי ישראל ומלכי יהודה, לא עשו פסח כל ישראל בירושלים, לפי שנחלקה המלכות לשנים מירבעם, והיו הולכים לעגל שבבית אל ובדן, עד עכשיו שגלו עשרת השבטים, והחזירם ירמיהו ומלך עליהם יאשיהו, ובאו כולם לירושלים : **כד** התרפים. צורות שמדברים על ידי כשפים, והעושה אותן צריך לכוון שעה אחת בשנה, ושנה אחת ראויה לכך : **ל** וימשחו. לא היה צריך משיחה, אלא מפני שהיה יהויקים אחיו גדול ממנו שתי שנים, כמו שכתוב בענין (פסוק לו) : **לה** איש כערכו. כפי עשרו :

מלכים ב פרק-כד

[ג] אך על פי ה' היתה. כל הרעה הבאה ביהודה על ידי הגדודים האלה : **[ו]** וישכב יהויקים. לא על מטתו, כי אסרו נבוכדנאצר בנחושתיים להוליכו בבלה, והיו מגררין אותו ומת בידם, כמו שנאמר (ירמיהו כב יט) : **קבורת חמור יקבר סחוב והשלך**. ובדברי הימים (ב לו ו) כתב שאסרו נבוכדנאצר להוליכו בבלה : **[ז]** לצאת מארצו. לעזור ליהויקים : **כי לקח מלך בבל וגו'**. שנצחו במלחמה בשנת הרביעית ליהויקים, בכרכמיש על נהר פרת, ככתוב בספר ירמיהו (מו ב) : **[יב]** ויצא יהויכין מלך יהודה על מלך בבל. לעשות לו כרצונו, ולא למלחמה : **[יד]** החרש והמסגר. תרגם יונתן : **אומניא ותרעיא**. ורבותינו אמרו (גיטין פח א) : חכמים גדולים בתורה, שכשאחד פותח הכל שותקין, כמו שכתוב (ישעיהו מא א) : החרישו אלי איים, מסגר, הכל יושבין לפניו ולמדו הימנו, כמו שנאמר (שם כב) : ופתח ואין סוגר וסגר ואין פותח : **[טו]** ואת אילי הארץ. אלו חורי יהודה ובנימין, וצדיקים היו, עליהם הכתוב אומר (ירמיהו כד ה) : כתאנים הטובות האלה כן אכיר את גלות יהודה : **[טז]** שבעת אלפים. ולמעלה הוא אומר עשרת אלפים, בא הכתוב השלישי והכריע בספר ירמיהו (נב כח) : זה העם אשר הגלה נבוכדנצר בשנת שבע יהודים שלשת אלפים, אמור מעתה שלשת אלפים היו משבט יהודה, ושבעת אלפים מבנימין ושאר שבטים, ואף בסדר עולם למדנו כן : **[יז]** ויסב את שמו צדקיהו. יה יצדיק עליך את הדין, אם תמרוד בי (הוריות יא ב) : **[כ]** כי על אף ה' היתה וגו'. לפיכך וימרוד צדקיהו במלך בבל, נתן הקב"ה בלבו למרוד בו, כדי שיגלה :

מלכים ב פרק-כה

[א] בשנת התשיעית למלכו. של צדקיהו : **דיק**. תרגם יונתן : כרקום : **[ד]** דרך שער בין החומתיים. מערה הולכת מביתו עד ערבות יריחו, וברח לו דרך המערה, והקב"ה זימן צבי הולך על גג המערה חוץ לעיר, ורדפו כשדים אחרי הצבי, וכשהגיעו לפתח המערה בערבות יריחו ראוהו ולכדוהו, הוא שאמר (ביחזקאל יב יג) : ופרשתי רשתי עליו ונתפש במצודתי : **[ו]** וידברו אתו משפט. נתווכח עמו על השבועה : **[ט]** ואת כל בית גדול. בתי כנסיות שמגדלין בהן תורה ותפלה ובתי השרים (ראה מגילה כז א) : **[יא]** ואת הנופלים. ששמעו לקול נבוכדנצר ויצאו אליו מן העיר, כמו (דברי הימים א יב כ א) : בלכתו אל צקלג נפלו עליו ממנשה וגו' : **[יב]** וליוגבים. חופרי הארץ, לשון יקבים, שהם חפירות בקרקע : **[יז]** וקומת הכותרת שלש אמות. ובתחלת הספר (מלכים א ז טז) הוא אומר : **חמש אמות**. ושם ישבתי את המקראות : **ושבכה**. קופי"א בלע"ז, כמין כובע : **וכאלה**. רמונים : **[יט]** הסופר שר הצבא. שהיה יודע מנין כל עיר ועיר, כמה אנשים מוציאה לצבא : **[כג]** כל שרי החילים. שיצאו מן העיר להחבא במצודות ובטינרים ובצורים וביערים :

כז **נשא אויל מרודך.** שמת נבוכדנצר ומלך אויל מרודך תחתיו :
בעשרים ושבעה לחודש. ובירמיהו (נב לא) הוא אומר : בעשרים וחמשה,
אלא בעשרים וחמשה מת נבוכדנאצר, ונקבר בעשרים וששה, בעשרים
ושבעה הוציאו אויל מרודך מקברו וגררוהו, בשביל לבטל גזירותיו, כמו
שנאמר בישעיהו (יד יט) : ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב וגו' :
כח **וידבר אתו טובות.** דברי נחומים :